

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Nyupptäckta hållristningar vid Hjulatorp i Bergs socken, Kronobergs län
Kjellmark, Knut

Fornvännen 4, 187-194

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1909_187

Ingår i: samla.raa.se

och könsdelar och alltså delar den i två symmetriska hälfter ej kommer ur sitt plana läge, ej böjes eller vrides åt någon sida. Detta är fallet med här behandlade bilder, måhända med försök till afvikelse hos Möingestatyetten.

NYUPPTÄCKTA HÄLLRISTNINGAR VID HJULATORP I BERGS SOCKEN, KRONOBERGS LÄN.

AF

KNUT KJELLMARK och OLOF LINDSTEN.

id ett besök i Rösås i Bergs socken, Kronobergs län, erhöilo vi af hemmansägaren Johannes Månsson därstädes på fråga, om han i trakten kände till fornlämningar af något slag, bland andra upplysningar äfven den, att han från barndomen erinrade sig en del "ringar och fotspår" på en slät häll vid hans fädernegård Hjulatorp. Med anledning af denna upplysning begåfvo vi oss den 13 okt. i år till den ifrågavarande platsen och blefvo här af släktingar till hr Månsson påvisade berghällen, där de förmodade ristningarna funnos.

Berget, som består af finkornig gnejs, är beläget ungefär 400 m. N. om Hjulatorps Norregård och 100 m. S. om en djupt inskjutande vik af Bergsjön, invid vägen, som går mellan sjön och gården. På västra sidan af berget låg den omtalade släta hällen, som utgjorde en afsats med svag lutning åt V. Här funno vi verkligen vid vår första granskning en del figurer — fyrekrade hjul, koncentriska ringar och skosulor samt skålformiga fördjupningar — ristade på hällen.

Vårt besök här den gången blef emellertid ganska kortvarigt och undersökningen, som försvårades af regn, tämligen knapphändig. Vi gjorde emellertid redan nästa vecka ett nytt

och funno då så godt som hela hällen fullristad med figurer af olika slag.

Dessa förut okända hållristningar, de första i Småland, ligga något mer än 10 mil NO. om de af Bror Schnittger i *Ymer*, 1908 h. 4, sid. 407 beskrifna ristningarna å gården Frännarp i Gryts socken, Skåne, hvilka af öfriga kända hållristningar ligga dem vid Hjulatorp närmast.

Afsatsen med ristningarna är omkring 5 m. lång och 2 m. bred med längdriktningen i N—S. Den är mot Ö., S. och N. begränsad af branta, 2 m. höga bergväggar, mot V. däremot stupar den tvärbrant ner i morängruset, som nära nog går upp till dess kant.

Hällen, som förut var täckt med ett djupt jordlager och beväxt med stora hasselbuskar, ligger sedan en del år tillbaka blottad och i jämnhöjd med V. därom belägna åkrar. Platsen kan sägas vara väl vald. Hällen med ristningarna bildar nämligen golfvet till en liten vrå, hvilken genom sitt höga läge bjuder vidsträckt utsikt öfver den täcka Bergsjön och nedanför liggande kuperade skogsmarker.

Figurernas linjer utgjordes af inhuggna rännor af 1—1,5 cm. bredd och högst 3 mm. djup. Då ristningarna äro så grunda, kan väl knappast någon afklappning komma i fråga. Vi ifyllde rännorna med krita samt aftecknade och fotograferade de därvid uppkomna figurerna.

Ristningarna upptaga hällen till en utsträckning af 3,7 m. längd och 1 m. bredd; *fig. 1*.

Den bild, som möter oss längst i N., utgöres af 10 koncentrisk ringar, tilltagande i täthet mot medelpunkten. Ringarna äro välformade cirklar, den yttersta med 6,3 dm. diameter. En halfcirkelformig båge befinner sig i sydöstra utkanterna af figuren och bildar liksom en bygel på denna. Söder härom synas 4 st. fyrekrade hjul af 1,5—2,3 dm. diameter, sannolikt utgörande 2 till en och samma vagn hörande hjulpar.

Sydväst om desse hjul stå två välformade skosulor med klackbegränsning. Tärna äro riktade mot NV.

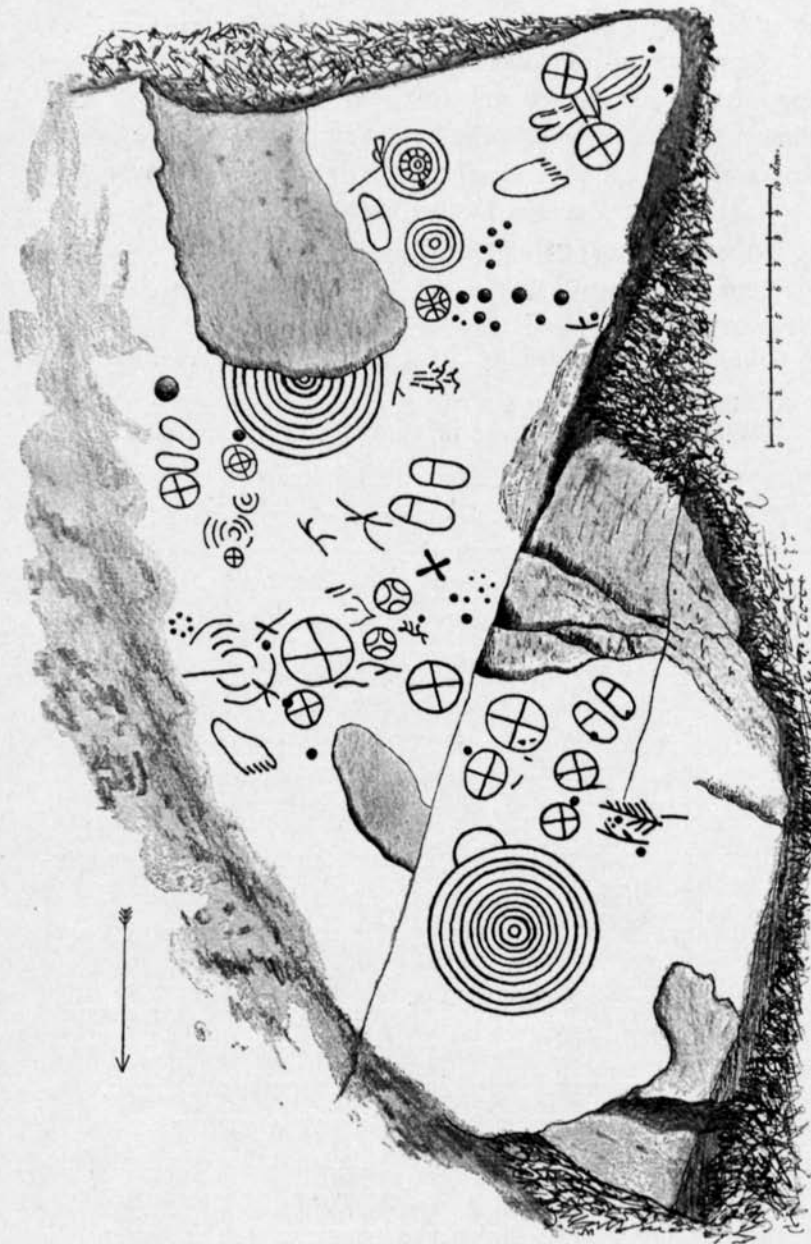

Fig. 1.

Nedanför på västra sidan af denna figurgrupp finner man bilden af ett träd, liknande en gran. Vid sidan af denna står en människoliknande figur, primitivt tecknad, bildad af ett längre bågböjdt streck med tvänne kortare, mot trädet riktade tvärstreck.

Den nu skildrade gruppen utgör liksom ett helt för sig och är genom en spricka i hällen skild från de öfriga figurerna.

På andra sidan om denna spricka ligga figurer af olika slag i en, efter hvad det kan tyckas, sannskyldig hopgyttring. Något afskild från hufvudmassan af dessa figurer ligger dock uti sydvästra hörnet af hällen en vagnsbild med två hjul, vagnskorg och anspann. Hjulen äro af den vanliga fyrekrade typen. Vagnen är icke så tydligt tecknad som vagnarna å Frännarpsristningarna. Mellan hjulens medelpunkter går en linje, som väl är axeln; på ena sidan synes en därmed parallell linje, som framåt begränsar vagnskorgen och framför denna åter en serie linjer, som säkerligen beteckna vagnens anspann med dragare, ehuru dessa senare förmodligen genom klippans vitt-ring blifvit svåra att fullständigt urskilja. På andra sidan axeln är vagnen försedd med en något olikformigt klufven förlängning.

Snedt ofvanför vagnen åt NO. står en fot med tår, med hälen åt Ö. och tårna åt V. Det är en tydlig vänsterfot.

Ej mindre än 2,8 m. från denna står i nordöstra utkanten af hällen en synnerligen väl tecknad högerfot, äfven denna försedd med tår. Trots det stora afståndet måste dessa två fotbilder, hvilka hafva hälarne något närmade hvarandra, anses sammanhörande.

Mellan dessa båda fötter utbreder sig i en båge följande figurer. Längst i NO. ha vi en grupp bågförmiga linjer, som synas utgöra fragment af en figur af koncentriska ringar, sannolikt genom vittringen delvis utplånade eller kanske aldrig fullbordade. För den senare möjligheten talar det förhållandet, att ytterringen på några ställen synes afbruten af 3 i radiernas riktning gående linjer med tvärstreck (mansfigurer?). I

sydöstra utkanten af denna figurgrupp träffas en liten figur, bildad af 6 i ring liggande skålformiga fördjupningar.

Såsom fortsättning på den förut omtalade bågen finna vi längre mot V. och SV. trenne fyrekrade hjul af något olika storlek samt 2 mindre af märkligt utseende. I stället för korset se vi här i det inre fältet 3 olika stora cirkelbågar, som med sina ändpunkter hvila på periferien. Vidare emellan alla hjulen några linjer och streck, en af dem med ett tvärstreck, en annan bildande en människo- eller djurfigur.

De närmast följande figurerna i bågen utgöras af ett kors, bildadt af tämligen breda streck, samt 2 skosulor med klackbegränsning. Strax Ö. om dessa ingenkännas två primitivt tecknade människofigurer.

Med något afbrott följer sedan i bågens fortsättning mot S. en mycket otydlig figur, som vi ej kunna närmare bestämma. Strax Ö. om denna finnes en linje med tvärstreck. Därefter följa ett hjul, såväl fyrekradt som försedt med cirkelbågar, de senare regelbundet anordnade i förhållande till ekrarna, vidare en figur af 4 koncentriska ringar samt slutligen en synnerligen vacker sådan af 5 koncentriska ringar med 10 strålar radiärt utgående från näst innersta ringen till den närmast utanför liggande. En liten yxliknande figur vidrör med bladet (?) den yttersta ringen.

Inom den nu skildrade bågen ligga längst mot Ö. i en liten grupp ett större och ett mindre fyrekradt hjul samt ett hjul med 2 koncentriska ringar och 4 ekrar, hvilka nå ut till den yttersta ringen, ett par figurer af ofullständiga, möjligen delvis utplånade koncentriska ringar samt 2 skosulor utan klackbegränsning.

I södra delen af ristningen innanför bågen har ett tunt flak fallit bort ur hällen och medtagit åtskilliga figurer. Här återstår ungefär hälften af en stor figur af 9 koncentriska, välformade ringar och en skosula med klackbegränsning, som förmodligen haft en annan liknande jämte sig.

Öfver större delen af hällen förekomma slutligen dels enstaka, dels samlade i grupper ett stort antal skålformiga fördjupningar af växlande storlek, den största är 1 dm. i diameter och mycket välformad, de minsta 1—1,5 cm.

Af ofvanstående beskrifning framgår, att de tydliga figurerna äro af följande olika slag: 1) koncentriska ringar med eller utan strålar eller ekrar, 2) fyrekrade hjul af vanlig form, 3) hjul med 3 cirkelbågar i stället för ekrar, 4) hjul med både ekrar och cirkelbågar, 5) ring af 6 skålformiga fördjupningar, 6) kors, 7) vagn, 8) skålformiga fördjupningar, 9) skosulor med eller utan klackbegränsning, 10) fotbilder med tår, 11) människofigurer och 12) träd.

Egendomlig är förekomsten af de många hjultyperna, hvar af åtminstone den med 3 cirkelbågar i stället för ekrar är ny. Figurerna med de många koncentriska ringarne äro enastående.

Träd — i hvardera fallet ett enda, granliknande — hafva träffats på ristningar i Tanums socken samt på Lökeberget i Foss, båda i Bohuslän¹.

Människofigurerna äro ovanligt primitivt tecknade. De, som blott bestå af raka streck eller längre, böjda linjer med ett eller två tvärstreck, ifall de nu verkligen skola beteckna människor, hafva sin motsvarighet uti figurer på de vid Tuna i Ytter-Enhörna socken i Södermanland funna stenarna².

Beskaffenheten af vagnen i sydvästra hörnet samt några andra förhållanden datera med tämligen stor säkerhet de nyfunna ristningarna till äldre bronsåldern.

Utan att vilja försöka oss på någon ingående tolkning af dessa hållristningar, kunna vi ej underlåta att meddela några gissningar, till hvilka figurernas inbördes ställning gifva anledning.

Den stora figuren i nordvästra delen af hällen af koncentriska ringar och med 4 framför liggande hjul kan tänkas hafva

¹ L. Baltzer, *Hällristningar från Bohuslän*. Pl. 42 & 43 samt 1 och 2.

² T. J. Arne, *Om det forntida Södermanland*, fig. 47.

haft en sådan förebild som den på Själland funna solbilden af brons och guld med vagnsunderrede med 6 hjul och solskifvan uppställd vertikalt mellan de båda bakre hjulen. På vår håll har konstnären afritat såväl hjulen som solskifvan — den stora figuren af koncentriska ringar — lagda i horisontalplanet. De 2 bakre hjulen skymmas då af solskifvan. Hästen, som på bronsunderredet finnes uppställd mellan de 2 främre hjulparen, saknas på vår bild. Den har ej fått rum där, eller ock är den utplånad. I stället hafva vi här de 2 skosulorna, som på ett eller annat sätt få tänkas ersätta hästen; såväl häst som skosulor äro ju dock en religiös symbol. Något som bestyrker sannolikheten af vår gissning beträffande förebilden till denna figur är, att solbilden här har bygel liksom solskifvan på det danska fyndet.

På 3 andra ställen på hällen hafva vi skosulor i sammanhang med närstående hjul och figurer af koncentriska ringar. En sådan solvagnsframställning antaga vi har förefunnits i södra delen af hällen, där nu blott en skosula och en half stor figur med koncentriska ringar återfinnes, medan öfriga delar af figurgruppen försvunnit med det bortfallna flaket.

I en af de andra liknande framställningarna finnas 3 hjul i behåll, medan det fjärde hjulet liksom i nyssnämnda fall kan hafva varit inristadt på ett här likaledes bortfallet mindre flak. I alla de 3 nu nämnda fallen finnes då solskifvan — de koncentriska ringarna — bakom 2 framför liggande hjulpar. Den fjärde figurgruppen af samma art längst i östra öfre kanten är mycket otydlig. Klackbegränsning synes ej på skosulorna, de koncentriska ringarna äro ej fullständiga o. s. v.

Man kan ej undgå att lägga märke till att dessa ristningar hafva en utpräglad religiös karaktär. Vare sig vår gissning, att på hällen ett flertal "solvagnar" äro tecknade, är riktig eller ej, är det åtminstone tydligt, att vi här företrädesvis ha att göra med ett stort antal solsymboler. Med tanke på fornlämningens hela beskaffenhet och läge med utsikt mot den nedgående solens väderstreck kunde man vara frestad att tro,

att här en gång varit en solgudens helgedom med klippan på 3 håll till väggar och med den ristade hällen till golf.

En gammal man, som bodde i Hjulatorp, berättade för oss, att han och hans mor före honom i tunga stunder liksom kände ett behof af att uppsöka denna lugna vrå för att en liten stund finna ro vid betraktandet af den nedgående solen. Bakom detta lilla drag i den gamle mannens och hans mors karaktär tycker man sig kunna spåra generationers nedärfda vördnad för denna plats, som för så lång tid tillbaka i verkligheten torde hafva betraktats såsom ett heligt rum.

Ett mera påtagligt minne af platsens forna betydelse se vi i namnet på närliggande by — Hjulatorp, hvilket med all säkerhet syftar på de afbildade hjulen och ringarne i berget. Det är som bekant icke något enastående fall detta, att förekomsten af en fornlämning af ett eller annat slag gifvit namn åt en plats eller åt en närbelägen gård eller by. Såsom ett annat exempel härpå kan man betrakta den omständigheten, att i närheten af Frännarpsristningarna i Skåne ligger en by vid namn Solberga. Några namn på platser i Kronobergs län inge förmodan om förekomsten af hällristningar. Omkring $\frac{1}{4}$ mil SV. om Hjulatorp finnes en ensligt liggande plats, som kallas Tolfsolabacken — somliga säga Tolfshallabacken — där det påstås, att "ringar", liknande dem vid Hjulatorp, finnas i berget. För närvarande äro här förefintliga hällar jordbetäckta, hvarför ingen undersökning af oss hunnit göras.

En annan plats i närheten invid Skafvenässjön heter Hästhalla.

Invid Växjö, strax N. om staden finnes ett berg, benämndt Solberget.

I Urshults socken berättas om ett flertal "olika tecken", förekommande på en flat berghäll, kallad Oxahall, tätt intill gården Frösjöhult invid Frösjön. — Hvem vet, om vi icke här i södra Småland påträffa ett helt hällristningsområde?